

Oponentní posudek na disertační práci Mgr. Jindřicha Lukavského

Problém hodnocení expresivně tvořivých úloh ve školní výtvarné výchově

K AKTUÁLNOSTI ZVOLENÉHO TÉMATU

Disertační práce je věnována problematice, která je důležitá pro praxi výtvarné výchovy a současně má náročné teoreticko-metodologické zázemí zasahující do řady uměleckých a vědeckých oborů. Z této skutečnosti pramení náročnost zpracování disertace, jehož se však autor zhostil se ctí. Pedagogickou a oborově didaktickou relevanci pojednávané problematiky hodnotím jako vysokou - práci totiž vnímám jako fundovaný příspěvek k problematice produktivní kultury vyučování a učení. Přínos práce - v kontextu snah o teoretickou elaboraci a praktické rozvíjení produktivní kultury učení - spatřuji v zaměření práce na expresivně tvořivé úlohy i ve specifickém zřetelu k (jejich) hodnocení.

K CÍLŮM PRÁCE A ZVOLANÝM METODÁM

Autor svoji práci přihlásil k oborové didaktice, kterou však nechápe „izolovaně, uzavřenou do sebe, ale v přesahu do obecně didaktické úrovně a jejím prostřednictvím i do dalších oborů, zejména pedagogiky, případně pedagogické psychologie“ (s. 4). Toto velmi vítám, neboť stále chybějí práce, které by měly ambici přesahovat didaktiku konkrétního oboru a operovat v trans-didaktickém prostoru při spolupráci s dalšími obory. Jak však jinak vysvětlovat obecnější procesy, v nichž se utváří poznání a porozumění, procesy, v nichž se obsahy kultury stávají součástí vzdělanostní výbavy člověka. Práce J. Lukavského je dle mého názoru přesvědčivým dokladem toho, že trans-didaktika je možná, a když se povede, tak je plodná. Toto své tvrzení budu vzhledem k posuzované disertaci konkretizovat dále.

Další programové východisko autor formuluje na s. 5 takto: „text usiluje o logickou rekonstrukci vysvětlení zkoumaných aspektů výukové situace. Nepůjde v něm tolik o posuzování kvality výukové situace, nebo hledání jejich zlepšujících alterací, vedoucích ke zkvalitnění vzdělávání. Zaměřím se především na popis a interpretaci sledovaných prototypických situací výuky s cílem porozumět jim do větší hloubky“. Autorův přístup, jehož těžiště spočívá v popisu, interpretaci a vysvětlení zkoumaných aspektů výukové situace, považuji za vhodný - tím spíše, že zde jde o disertační práci jakožto výstup základního výzkumu.

Na druhou stranu, bylo by žádoucí, pokud by se autor s přesahem za disertaci zaobíral také posuzováním kvality a hledáním zlepšujících alterací výukových situací. Jde o to udržet v rámci pedagogických oborů ohled na praxi také ve smyslu jejího rozvíjení (zlepšování). V poslední době totiž posilují trendy, které vzdalují (univerzitní) oborové didaktiky od praxe - jedním z nich je hodnocení vědeckých výstupů v RIV prostřednictvím tzv. kafemlejnku. Posuzovanou disertační práci oceňuji mj. proto, že z výzkumu praxe vychází a získané poznatky směrem k praxi interpretuje.

K VÝSLEDKŮM DISERTACE A K PŘÍNOSU PRO ROZVOJ VĚDY A PRAXE

Významným přínosem jsou dle mého názoru poznatky prezentované v kapitole 5. Dozvídáme se zde mnohé o žákovském a učitelském vidění výtvarných prací zpracovaných na námět emoce: smutek, úzkost, zoufalství, zlost, naděje, štěstí, radost. Pro oborovou didaktiku, pro vzdělávání učitelů v praxi i pro samotnou učitelovu práci ve výtvarné výchově jsou důležité poznatky o tom, čeho si ve výtvarných pracích všímají, jak o tom uvažují a jaké postoje k tomu zaujímají žáci a (budoucí) učitelé. V práci J. Lukavského je na odlišnosti mezi učitelským a žákovským viděním poukazováno (viz např. kap. 5.4 a 5.5) a na základě těchto poznatků rozvíjeny cenné didaktické úvahy.

V kap. 5.5 je navíc ilustrována další didakticky velmi podstatná skutečnost - autor s využitím odkazu k diplomové práci J. Tolarové ukazuje, jak „snadno“ se v procesu konstruování obsahu původně situovaného do výtvarné výchovy se může učitel spolu se žákem (žáky) ocitnout v prostoru osobnostně sociální výchovy (srov. s. 102 výtvarná práce žáka jako odezva na aktuální a intenzivní životní zkušenost). Kazuistika, kterou nám zde Lukavský nabízí, je dobře využitelná při snahách vysvětlit a obhájit potřebu náročného vzdělávání učitelů, a to jak v aprobačních oborech (tyto barvy a tah odkazují ke vzteku), tak v přesahu za ně - směrem k žitým problémům žáků (červená barva symbolizuje krev, ta patří spolužákovi, který ho napadá - při malbě myslel na tohoto spolužáka a na zlost, kterou vůči němu zažíval - později by k malbě zvolil emoci radost, protože je šťastný, že se frekvence ataků ze strany spolužáka snižuje) a potažmo k obecnějším dispozicím na straně žáků (emoční regulace, schopnost řešit mezilidské problémy).

Do učebnic obecné didaktiky expresivních oborů by měl být zanesen Lukavského postřeh uvedený na s. 103: „Hodnocení v expresivně tvořivých učebních úlohách se netýká jen estetických kvalit díla samotného. Velice složité interakční struktury mnoha typů komunikujících subjektů nabízí řadu perspektiv, které může učitel aktivizovat. Opomenout přitom perspektivu druhé osoby, v níž se setkávají v dialogu tváří v tvář autor, spolužáci a učitel, by znamenalo oslyšet osobnostní, postojový a etický rozměr pedagogické práce“.

Autor tímto svým postřehem odkazuje k tomu, jak může gradovat edukativní potenciál expresivně tvořivé úlohy, (a) vezmou-li se do hry různorodé rozměry pedagogické práce; (b) posílí-li se dialogičnost a s tím spojená intersubjektivita při konstruování obsahu a hodnocení souvisejících procesů.

KE ZPŮSOBU PODÁNÍ PROBLEMATIKY

Práce má velmi solidní teoretický fundament; kromě toho zahrnuje několik empiricko-výzkumných vhlédů do zpracovávané problematiky, které přílehavě ilustrují rozebírané teoretické konstrukty. Autor svým způsobem navazuje na přístupy rozpracované svým školitelem - doc. Slavíkem a jeho spolupracovníky - a dále je tvořivým způsobem rozpracovává. Příkladem budiž podrobná specifikace kvalit kreativní žákovské činnosti v kap. 3.14 nebo zavedení silnějšího a slabšího pojetí expertízy do konceptové mapy v kap. 3.16.

Oceňuji, že autor v zájmu plastického objasnění problematiky „pozval“ do své práce různorodé oborové, paradigmatické, teoretické i empiricko-výzkumné přístupy a postupy. Pojednání o sledované problematice tak získalo charakter problémově orientovaného výzkumu, což je žánr velmi náročný a v našem prostředí pohříchu nečasto uplatňovaný. Jeho uplatnění je v principu provázeno řadou rizik - jedno z nich je spojeno se zvýšenými nároky na srozumitelnost výkladu, v němž dochází k mísení různorodých oborových, teoretických, empiricko-výzkumných a dalších perspektiv.

V toto ohledu bych na adresu posuzované práce vznesl určité připomínky. V textu se sice objevují užitečné organizéry výkladu, jimiž autor čtenáře orientuje, avšak např. v kapitole 5 (Analýza výsledků realizovaných experimentálních učebních úloh) mohly být posíleny. Z textu práce mohla být výrazněji patrná hlavní výkladová linie (nit - pokud možno červená), přičemž u jednotlivých komponent výkladu mohly být důsledněji a více transparentně uváděny důvody a funkce jejich zařazení. Příkladem vhodné formulace je věta na s. 69: „Po obecném úvodu se nyní budu věnovat výkladu podrobnějších informací o jednotlivých emocích. Údaje pochází z oblastí psychologie emocí, filozofie, literatury a vizuální kultury“, kterou by bylo možné rozvinout o dovětek typu: „psychologie emocí umožňuje nahlédnout...“.

Z formálních náležitostí dále upozorňuji na skutečnost, že ne všechny práce odkazované v textu figurují v soupisu literatury (např. disertace R. Podlipského z roku 2006, text J. Slavíka z roku 1987). V práci jsem identifikoval tu a tam nějakou jazykovou chybu.

Uvedené drobnější problémy nicméně nezpochybňují jinak vynikající jazykovou kvalitu posuzované disertační práce. Práce je napsána kultivovaným odborným jazykem, s přiměřenou syntaktickou náročností. Zvláštní ocenění zasluhují příklady, kazuistiky - pohledy do praxe, které příležitostně ilustrují rozbírané fenomény a jako takové jsou využitelné jak pro účely teoretického výkladu problematiky, tak v přípravném i dalším vzdělávání učitelů (nejen) expresivních oborů.

ZÁVĚR

V celkovém pohledu hodnotím posuzovanou disertační práci jako významný a kvalitně zpracovaný příspěvek k (obecné) didaktice expresivních oborů. Práce splňuje požadavky kladené na tento typ prací a doporučuji ji k obhajobě.

V Brně dne 13. 6. 2013

doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed.